

מפגש מס' 70

דף למנחה

יחזקאל פרקים י"ד-י"ח

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק יד - תורת הגמול (האם צדיקים יצילו את ארצם?)

פרק טו - משל הגפן חסרת התועלת המיועדת לשריפה.

פרק טז - משל האסופית, המתאר את בגידת עם ישראל בה'

פרק יז - משל הנשר הגדול והגפן, המתאר את בגידת צדקיהו במלך בבל

פרק יח - תורת הגמול (האמנם אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה?)

לימוד מעמיק

תורת הגמול בספר יחזקאל

תורת הגמול בספר יחזקאל נידונה בארבעה פרקים שונים לאורך הספר: ג', טז-כא; י"ד, יב-כג; י"ח; ל"ג, א-כ.

חלק א - משל הצופה (ג'; ל"ג)

בפרק ג' יחזקאל מקבל את הנבואה הראשונה שלו, הפותחת את קובץ נבואות הפורענות שנאמרו בתקופה שלפני החורבן. בפרק ל"ג, נפתח קובץ נבואות הנחמה של יחזקאל (עם הגעתו של הפליט המבשר על חורבן ירושלים). בשני הפרקים הללו מופיעה נבואת הצופה, בה ה' מבהיר לנביא שתפקידו להיות "צופה" - להזהיר את העם מפני העתיד להתרחש, ובכך לאפשר להם לתקן את מעשיהם ולהימנע מהעונש. במסגרת זו נדון נושא הגמול: ה' מבהיר לנביא שכל אדם מקבל גמול לפי מעשיו: הוא רשע בעונו ימות (ג', יח), או: צדיק והוא לא חטא חיו יחיה פי נזקך (ג', כא). כך גם הנביא, שתפקידו להיות "צופה" ולהזהיר את העם מהעתיד להתרחש, מקבל גמול על מעשיו: אם הוא ממלא את תפקידו נאמנה ומזהיר את העם - אַתָּה אֶת נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ (ג', יט; כא), ואם הוא איננו ממלא את תפקידו הוא יהיה אחראי למותם של האנשים, ודמו מִיַּדְךָ אֲבַקֵּשׁ (ג', יח; כ). מה שמפתיע בנבואה זו הוא ההדגשה שהגמול מגיע לפי המעשים העכשוויים - אם אדם משנה את דרכיו, לטוב או לרע, הוא מקבל גמול לפי מצבו הנוכחי ולא לפי עברו: וּבָשׂוּב צְדִיק מִצְדִּיקוֹ וְעָשָׂה עוֹלָם... בַּחֲטָאתוֹ יָמוּת וְלֹא תִזְכָּרְוּ צְדִיקָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה (ג', כ). להרחבה ראה [במאמרה של ד"ר טובה גנזל](#).

שאלה למחשבה:

דברי יחזקאל על כך שהגמול ניתן לאדם רק לפי מצבו הנוכחי, ולא לפי עברו, מעוררים תמיהה, מכיוון שמקובל להבין שיש משקל גם למעשיו הקודמים של האדם, ובמיוחד לזכויות שצבר במהלך חייו. מה יכול להיות ההסבר לטענתו של יחזקאל?

בנסיון לענות על שאלה זו, נקרא את דברי המפרשים:

רש"י ליחזקאל ג', כ:

ולא תזכרנה צדקותי - פירשו רבותינו בתוהא על הראשונות, שמתחרט על הצדקות הראשונות שעשה:

לפי דברי רש"י, יחזקאל מדבר במקרה ספציפי שבו החוטא מתחרט על מעשיו הטובים בעבר, ולכן הם אינם נחשבים. רעיון אחר ניתן להבין מפירוש מצודת דוד:

מצודת דוד ליחזקאל ג', כ:

כאשר הצדיק יחזור מצדקו ויעשה עול כי יטעה לחשוב שבעבור שהיה צדיק מימים רבים יכפר לו האלהים על העול שעושה עתה:

מצודת דוד מצביע על תופעה של אנשים אשר מרשים לעצמם לחטוא על סמך המחשבה שמעשיהם הטובים מהעבר יכפרו על חטאיהם בהווה. זו כמובן תופעה פסולה, אשר עלולה לגרום לריבוי חטאים, ועל כך הנביא אומר שמי שחושב כך - מעשיו הטובים לא יחשבו. בהמשך השיעור נראה סיבה נוספת לכך שדווקא יחזקאל מדגיש את הגמול על המעשים העכשוויים.

חלק ב - צדיקים לא יצילו אחרים מהפורענות (י"ד)

בפרק י"ד, הנביא מפרט פורענויות שונות שעלולות לפקוד ארצות: רעב, חרב, דבר וחיה רעה. הנביא טוען שצדיקים לא יוכלו להציל את אנשי ארצם: **כִּן אָדָם אֶרֶץ כִּי תַחֲטָא לִי לְמַעַל מֵעַל וְנָטִיתִי יָדַי עָלֶיהָ... וְהָיָה שְׁלֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה פְּתוּכָה נַח דָּגַי אֶל וְאִיִּב הִמָּה בְּצַדְקָתָם יִנְצְלוּ נַפְשָׁם... חַי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי ה' אִם בָּנִים וְאִם בָּנוֹת יִצְּלוּ הִמָּה לְבָדָם יִנְצְלוּ... (י"ד, יג-טז).** לבסוף מגיע יחזקאל למצבה של ירושלים, אשר תסבול מכל הפורענויות יחד, והצדיקים לא יוכלו להצילה. התפיסה שמציג יחזקאל בפרק זה היא שכל אדם אחראי לגורלו האישי. אי אפשר להסתמך על צדיקים אשר יצילו את אנשי העיר, ואפילו את משפחתם או אנשים בודדים הצדיקים לא יוכלו להציל. (ראה [בסרטון מאת שני טרגין](#)).

דבריו אלה של יחזקאל עשויים להפתיע, מכיוון שהם מנוגדים לתפיסה העולה מכמה מסיפורי התנ"ך. הרי אברהם אבינו ביקש מה' להציל את סדום בזכות צדיקים, וה' נענה לו (אמנם, לבסוף לא היו בה מספיק צדיקים); כך גם משה רבנו התפלל עבור עמו"י לאחר חטא העגל, והצליח להצילם. נראה כי דבריו החמורים של יחזקאל אינם באים לסתור את התפיסה הרגילה, אלא מכוונים לשעה הקשה בה הוא מנבא, על סף החורבן (ראה [פוסט מאת הרב יעקב מדן](#)).

שאלה למחשבה:

מה ידוע לנו על נח דניאל ואיוב? ומדוע דווקא הם מזכרים בנבואה זו?

רש"י ליחזקאל י"ד, יד:

לפי שאלו שלשה ראו שלשה עולמות: נח ראה העולם בניו וחרב ובנוי ודניאל את בית המקדש... וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב. לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבניינו וחורבנו ובניו שני ...

לפי רש"י, המכנה המשותף לשלושת הדמויות הללו הוא שחוו חורבן, ולאחר מכן שיקום ובנייה מחודשת. נח - חורבן אוניברסלי; דניאל - חורבן לאומי; ואיוב - חורבן משפחתי. הבאת שלושת הדוגמאות הללו מחזקת את ההבנה שצדיקים לא מצליחים להציל מן החורבן, אך יחד עם זאת, מרמזת לעם שיש תקווה לצמיחה מחודשת לאחר החורבן.

ניתן להבין את משמעות הבאת הדמויות הללו בכיוון נוסף: יחזקאל מביא דוגמאות לצדיקים אשר לא הצליחו להציל אנשים אחרים מפורענות. נח הצליח אמנם להציל את בני משפחתו, אך כל העולם סביבו חרב. איוב ניסה לכפר על מעשי בניו (איוב א', ה), אך לא הצליח בכך, וכולם מתו. בהקשר זה קשה להבין מדוע מובא דניאל, אך יתכן שאין מדובר בדניאל המוכר לנו מהתנ"ך אלא בדמות של צדיק אחר מאומות העולם. (להרחבה ראה [בפוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון](#), [בפוסט מאת הרב ד"ר בני לאו](#), ובמאמר מאת ד"ר טובה גנזל)

חלק ג - הנפש החוטאת היא תמות (י"ח)

בפרק י"ח, מתמודד הנביא עם תפיסה שהייתה רווחת בעם: **מִה לָכֶם אַתֶּם מוֹשְׁלִים אֶת הַמֶּשֶׁל הַזֶּה עַל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל לְאֹמֶר אָבוֹת יֹאכְלוּ בָסֶר וְשָׂנֵי הַבְּנִים תִּקְהֶינָה:** (י"ח, ב). הדיון המתנהל בין יחזקאל לעם איננו דיון תיאורטי, אלא דיון קונקרטי מאד: האנשים בדור החורבן חיים בתחושה שהם משלמים על חטאי אבותיהם, והם אינם אשמים במצב שאליו נקלעו. המסקנה מתפיסה זו היא שאין ערך למעשיהם. אין טעם לנסות לתקן את דרכיהם ולחזור בתשובה. מסקנה זו היא בעייתית ביותר, ולכן יחזקאל מגיב עליה: **חַי אֲנִי נְאֻם ה' אִם יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מֶשֶׁל הַמֶּשֶׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל: הֲזוֹ כָּל הַנְּפֹשׁוֹת לִי הֲנֵה כְּנֶפֶשׁ הָאֵב וְכְנֶפֶשׁ הַבֶּן לִי הֲנֵה הַנְּפֹשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת:** (י"ח, ג-ד), ויחזקאל ממשיך עם סיפור ארוך ומפורט של משפחה שבה כל דור משנה ממעשי הדור הקודם. יחזקאל מפרט ומרחיב וממחיש כדי להבהיר לעם את כוונתו ולחזק את המסר באופן חד משמעי: **הַנְּפֹשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת.** המשמעות של דברי יחזקאל היא שהעם איננו יכול לתלות את כל הצרות באבותיו, אלא עליהם להכיר בכך שהם אינם צדיקים כפי שהם מציגים את עצמם, אלא גם הם חוטאים, ועל כך הם נענשים.

שאלה למחשבה:

מה גרם לעם לחשוב שהם נענשים בעוון אבותיהם?

ראשית, קשה לאנשים להודות בחטאיהם ובטעויותיהם, והרבה יותר קל לתלות את האשמה במישהו אחר. שנית, הפסוקים עצמם אומרים שגזירת החורבן נגזרה בעקבות חטאי מנשה: **וַעַן אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַתְּעֵבוֹת הָאֵלֶּה... לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֲנִי מֵבִיא רָעָה עַל יְרוּשָׁלַם וְיְהוּדָה אֲשֶׁר כָּל שְׂמֵעָה תִצְלַנָּה שְׂתֵי אָזְנוֹ... וְנִטְשָׁתִי אֶת שְׂאֵרֵי נַחְלָתִי וְנִתְּתִים בְּיַד אֲבִיבָהִם וְהָיוּ לָבוֹז וְלַמְשָׁפָה לְכָל אֲבִיבָהִם:** (מל"ב כ"א, יא-יד). בנוסף לכך, התורה השרישה את התפיסה של **פְּקֹד עוֹן אָבֹת עַל בְּנֵים עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי** (שמות כ', ה). כיצד אם כן, מתנגד יחזקאל לתפיסה הרווחת הזו, אשר יש לה בסיס בפסוקי התורה?

למעשה, השאלה היא הפוכה: האמנם יתכן שה' עושה עוול ומעניש אנשים על לא עוול בכפם, רק מכיוון שאבותיהם חטאו? לכאורה, תפיסתו של יחזקאל, לפיה כל אדם מקבל גמול לפי מעשיו בלי קשר למעשי אבותיו, נשמעת הרבה יותר הגיונית והוגנת, ואילו פקידת עוון אבות על בנים נשמעת לא הוגנת. ואכן, רש"י (בעקבות חז"ל) מסביר שפקידת עוון אבות על בנים מגיעה רק "כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם". כלומר: בנים נענשים בעוון אבותיהם רק במקרה בו הם ממשיכים באותה דרך. לפי זה, המשמעות של "פוקד עוון אבות" כאחת מי"ג מידות היא שה' איננו מעניש אדם מיד על חטאיו, אלא נותן לו הזדמנות לעשות שינוי. ההמתנה נמשכת אפילו עד 4 דורות, ואם במשך כמה דורות ממשיכים להחזיק בחטא, אז נענשים. זו גם טענתו של יחזקאל כלפי העם: אתם נענשים מפני שאתם ממשיכים באותם מעשים גרועים שעשו אבותיכם. מי שנתלה כביכול בדברי התורה וטוען שהוא נענש בעוון אבותיו איננו לוקח אחריות על מעשיו ואיננו רואה צורך לתקנם.

יחזקאל דוחף את העם להכיר בחטאייהם, ומתוך כך לקחת אחריות אישית על מעשיהם, ולתקן את דרכיהם לפני שיהיה מאוחר מדי. (ראה בפוסט מאת שני טרגין וביעור קצר של הרב מרדכי פרנקו).

זוית אישית

לא תמיד קל לנו לקחת אחריות על מעשינו. חישובו על סיטואציה בה היה לכם קשה לקחת אחריות, והתחמקתם ממנה בטענה שמישהו אחר אחראי למצב, ולעומת זאת חישובו על סיטואציה אחרת בה לקחתם אחריות. מה גורם לכם לקחת אחריות ומה גורם לכם להתחמק מאחריות?

חלק ד - אל ייאוש

תפיסה דומה של העם באה לידי ביטוי גם בסוף פרק ל"ג: כִּן אָמַרְתֶּם לְאִמּוֹר כִּי פִשְׁעֵינוּ וְחַטָּאתֵינוּ עָלֵינוּ וְכֵן אָנַחְנוּ נִמְקִים וְאִיךָ נִחֵיהּ: (ל"ג, י) - גם כאן, כמו בפרק י"ח התחושה של האנשים היא שאין להם סיכוי לעשות שינוי ולשפר את מצבם. אולם, מה רב ההבדל: בפרק י"ח הם טענו שהם לא צריכים לעשות שינוי, מפני שהם כלל לא חוטאים אלא הם נענשים בעוון אבותיהם. לעומת זאת, בפרק ל"ג, הם כבר הבינו שהם אחראים למצב, והחורבן בא בגלל חטאייהם, אך כעת הם מיואשים: הם בטוחים שאין להם סיכוי לשנות את דרכיהם בגלל כובד עוונותיהם, ובוודאי שאין להם סיכוי לשנות את מציאות חייהם.

זוית אישית

חישובו על סיטואציה בה הייתם מיואשים. מה גרם לכם לחוש ייאוש? מה הדבר שעזר לכם להתגבר על הייאוש ולהמשיך להתקדם?

האמון של האדם (בעצמו, במציאות, ובה') בכך שיש סיכוי לשינוי הוא הבסיס ליציאה מן הייאוש, לשינוי ולהתקדמות. יחזקאל, כנביא המלווה את העם בתקופה קשה, תקופת החורבן, צריך לטעת בלבם תקווה שיש להם עתיד, שיש סיכוי לשיפור מצבם. ואכן, זו תגובתו לדבריהם: אָמַר אֲלֵיהֶם חֵי אֲנִי נָאִם ה' אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַרְשָׁע כִּי אִם בְּשׂוֹב רָשָׁע מִדְּרָכּוֹ וְחָיָה שׂוֹבוֹ שׂוֹבוֹ מִדְּרָכֵיכֶם הֲרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בַּיַּת יִשְׂרָאֵל (ל"ג, יא) והנביא ממשיך בדבריו ומדגיש את אפשרות התשובה והתיקון. תוך כדי דבריו אנו עדים לעומק הייאוש של העם, אשר בא לידי ביטוי בכך שהם אינם מאמינים לדבריו של יחזקאל: לֹא יִתְּנֶן דְּרָכָהּ (משפט זה חוזר פעמיים, בפס' יז ובפס' כ). לכן, יחזקאל צריך לעמול קשה כדי לשכנע את העם שיש להם סיכוי.

יחזקאל מנבא בשעה קשה לעם ישראל. הוא יודע שירושלים תחרב ושהעם עתיד לגלות, ואין אפשרות למנוע זאת. מה יכול להיות המסר של הנביא בשעה קשה כזו? כיצד ימנע את הייאוש המכרסם בלבו של העם? מהי התקווה שהוא יכול לתת להם?

יחזקאל מבהיר לעם שלמרות שיהיה חורבן, אשר יפרק את כל המסגרות הלאומיות, עדיין יש תקווה להצלה של אנשים יחידים. בתוך המצב הקשה של חורבן כללי, עדיין ישנה שאלה של הגורל האישי של כל אדם: עד כמה הוא יסבול? האם הוא יצליח לשרוד ולהנצל?

אם כן, יחזקאל מחזק את התפיסה שאמנם החורבן נגזר ואין אפשרות למנוע אותו, אך בשעת החורבן, גורלו של כל אדם תלוי בו באופן אישי, ולכן יש משמעות רבה למעשיו של כל אדם. לכן, בכל ארבעת הפרקים העוסקים בתורת הגמול, יחזקאל מדבר רק על גמול אישי, ולא על גמול לאומי. הוא חוזר ומבהיר שכל אדם נדון לפי מעשיו ולא לפי מעשי אבותיו - הנפש החוטאת היא תמות (י"ח), ושאי אפשר להסתמך על צדיקים אשר יצילו את המצב, כי הצלה לאומית כבר לא תתרחש, ובשעה כזו כל אחד צריך לתקן את מעשיו על מנת

להינצל (י"ד), ואפילו אי אפשר להסתמך על מעשי האדם בעבר, אלא צריך לתקן בהווה (ג'; ל"ג). יחזקאל חוזר על כך שוב ושוב במהלך נבואותיו, בדרכים שונות ובסיטואציות שונות, מפני שהמסר הזה איננו מובן מאליו. לעם קשה לקבל את המסר הזה, ויחזקאל נאלץ להתמודד עם התפיסות השגויות שרווחות בעם, אשר גורמות לעם לאבד את האמונה והתקווה, ומונעות מהם לתקן את מעשיהם ולזכות לפחות בהצלה אישית. (להרחבה שמע את [שיעורו של ד"ר חזי כהן](#) ואת [שיעורו של דוד נתיב](#)).

בנוסף לערך הרב שבהצלה האישית של כל אדם, עלינו לזכור, שהתקווה להצלה אישית של אנשים בודדים הינה גם התקווה להמשכיותו של עם ישראל: האנשים שיזכו להינצל מן החורבן ולשרוד, הם אלה שיזכו לבסוף לחזור לארץ ומהם יחזור וייבנה עם ישראל, כפי שמנבא יחזקאל בחזון העצמות היבשות: **הֲנֵה אֲנִי לִקְנֹחַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּיַן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ שָׁם וְקִבְצָתִי אֹתָם מִסְּבִיב וְהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל אֲדֻמָּתָם: וְעָשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ... וְטָהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים... וְהָיָה מִשְׁכַּנִּי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהָמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם: (ל"ז, כא-כז).**

סיכום

בתקופה קשה, בה אין עוד סיכוי למנוע את החורבן הלאומי, מדגיש הנביא שיש סיכוי להצלה אישית, והיא תלויה במעשיו של כל אדם. לכן, תורת הגמול המוצגת בספר יחזקאל מתמקדת בגמול האישי של כל אדם באופן פרטי ומדגישה את האחריות האישית של כל אדם לגורלו בכל רגע. באופן זה בונה יחזקאל את התקווה של העם לעתיד, את הרצון להתאמץ לעשות טוב, לחזור בתשובה וליצור שינוי. כך בונה הנביא את החוסן של העם (בדורו ובדורות הבאים) להתמודד עם השבר הגדול של החורבן והגלות.

להרחבה

[מתן על הפרק - דפי לימוד ליחזקאל פרקים ט"ו-ט"ז](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד ליחזקאל פרקים י"ז-י"ח](#)

[מאמר מאת ד"ר טובה גנזל על יחזקאל י"ח - הנפש החוטאת היא תמות](#)

[שיעור מאת יוסי אליצור על "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה"](#)

[שיעור מאת נעמה עציון על ייחודה של תורת הגמול בספר יחזקאל](#)

[פוסט מאת הרב יעקב מדן על פרק י"ח כתיאור הגמול לארבעת מלכי יהודה האחרונים](#)

[פוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון על "הנפש החוטאת היא תמות" אצל מלכי יהודה](#)

[שיעורים ומאמרים בנושא תורת הגמול במקרא](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נלמד על המשלים בספר יחזקאל.